

SECȚIUNEA V / PANEL V:

ISTORIE ȘI PATRIMONIU ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ȘI GENERAL /
HISTORY AND HERITAGE IN HIGHER AND GENERAL EDUCATION

EDUCAȚIE PENTRU PATRIMONIU: COORDONATE TEORETICE

Elena PLOȘNIȚA,

dr. hab. în istorie, conf. univ.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9061-3369>.

Summary

Cultural heritage is an important factor that contributes directly and indirectly to the development of contemporary society. Both those involved in the heritage protection process and society as a whole should be aware of this. This requires education, a permanent training campaign for the general population, and especially for those involved in the process of heritage protection and promotion. Heritage education is very important, and the responsibility should be collective and individual. Through heritage we perceive the past in order to understand the present. Heritage education must be carried out according to a flexible and adaptable program, able to enrich knowledge, encourage the willingness to know and appreciate heritage. There is a need for a real general campaign to educate the population and various administrative actors in order to gradually form the correct mentality in society regarding heritage and social memory. There are several institutions managing cultural heritage in the Republic of Moldova and different categories of heritage are registered. We believe that specific education is necessary for the employees of every institution in the field. Today, an education program is required for those in the field of cults, who are responsible for the management of religious heritage. Otherwise we will continue to have mutilated cult monuments, priests who do not realize the need to preserve and restore the architectural monuments, aggressive priests when it comes to museumification of cult objects. Lack of education in the field of architectural heritage, regarding the way of its use and advantages is evident also at the level of central and local administration. At the central level there are several ministries and agencies that are involved and should address heritage issues, but there is no effective collaboration between them to develop cultural heritage. The Tourism Agency in collaboration with the local administration bodies should organize Tourist Information Points in each locality that has a certain tourist potential, immovable and movable heritage, in order to provide information on the possibility of visiting heritage sites. It is necessary to organize an education process on heritage issues for the local administration. Most of the local communities are not aware of the values of the cultural and historical heritage that they have, are indifferent to it and are not involved in the process of its protection. Many destructive actions of the local administration are due to the lack of education. Periodic training is needed for those who manage the architectural heritage locally.

A training program for those in the financial field is very necessary. Various financial incentives for heritage protection need to be developed and practiced. Those who can build such mechanisms must first be trained. It is necessary for financial actors to know what it means to protect the heritage and how this heritage can be preserved. All this is related to the organization of educational programs for

specialists in this field, who, of course, do not know the field of heritage, but this is an area that can be decisively influenced and which is very important.

There is a need for education, for a minimum training program on cultural heritage that could be based on concrete actions that could ultimately lead to the protection and development of cultural heritage. It is through education that we can ensure in the future the creation of administrative and economic mechanisms that would generate interest in heritage and its use for sustainable development.

Keywords: *education, training, heritage, protection, development.*

În ultimii 10-15 ani statul Republica Moldova a făcut investiții importante în restaurarea unor obiective istorice. Au fost reabilitate mai multe monumente cu valoare istorică și artistică, au fost redeschise unele din casele memoriale, au fost puse în circuitul public mai multe monumente istorice, și, în același timp, este necesar să spunem că o parte din finanțele destinate reabilitării patrimoniului imobil nu întotdeauna a fost corect gestionată, iar restaurarea unor clădiri-monument s-a extins pe zeci de ani, fără rezultate vizibile, fără o finalizare reușită. Unele monumente, conștient, cu bună voință, au fost lăsate în voia sorții să degradeze pentru ca apoi să fie demolate, și pe locul lor să fie construit ceva nou.

Guvernul Republicii Moldova prin actorul principal al domeniului Patrimoniu – Ministerul Educației, Culturii și Cercetării stabilește anual un anumit buget pentru restaurarea patrimoniului construit, dar, desigur, insuficient pentru numărul obiectivelor înscrise în Registrul monumentelor ocrotite de stat. Este puțin, dar peste tot în lume pentru cultură sunt alocați tot mai puțini bani. Această se întâmplă și în țările Uniunii Europene, unde cultura este abordată mai degrabă ca un mijloc de realizare a altor priorități, cum ar fi dezvoltarea regională sau dezvoltarea turismului, decât o prioritate esențială. Singurul fond al Uniunii Europene conceput pentru finanțarea culturii este Programul „Europa Creativă”, cu un buget foarte mic de finanțare. Oricum, atât statul, cât și instituțiile private ar trebui să investească cât mai mult în domeniul culturii, inclusiv în restaurare, pentru că patrimoniul este un mijloc de a contribui în mod direct și indirect la dezvoltarea economiei. Patrimoniul cultural este „pilonul de bază al culturii, este un factor puternic ce contribuie la dezvoltarea economică prin activitățile pe care le generează și politicile care îl susțin. Acesta poate ajuta la atingerea obiectivelor din alte sectoare, constituind o resursă de neprețuit pentru domeniile educației, muncii, turismului și dezvoltării durabile”⁷³³. Acest lucru trebuie să fie conștientizat atât de cei direct sau indirect implicați în procesul de protejare a patrimoniului, cât și de întreaga societate. Pentru această este nevoie de educație sau, și mai concret, de o campanie permanentă de instruire a populației în general, și în special a celor implicați în procesul de protejare și promovare a patrimoniului. Educația pentru protejarea patrimoniului cultural este foarte importantă, iar responsabilitatea pentru patrimoniu ar trebui să

⁷³³ *Strategia patrimoniului cultural european pentru secolul XXI, Consiliul Europei, București, 2018, p. 11.*

fie una colectivă și individuală. Pentru realizarea cu succes a strategiilor de protejare a patrimoniului, este necesară, în primul rând, „asigurarea accesului la informație și formarea cetățeanului responsabil, cele mai eficiente politici culturale fiind realizate prin intermediul educației de la mic la mare”⁷³⁴.

Educația pentru patrimoniu trebuie să se facă conform unui program flexibil și adaptabil, capabil să îmbogățească cunoștințele, să încurajeze disponibilitatea de a cunoaște și prețui bunurile publice. Este cunoscut faptul că patrimoniul cultural joacă un rol important în educație, anume prin această moștenire putem percepe trecutul pentru a înțelege prezentul. Dar pentru o educație pro patrimoniu eficientă sunt necesare:

- utilizarea abordărilor pedagogice novatoare;
- conectarea la instituțiile educaționale a organizațiilor din domeniul culturii prin activități educaționale și utilizarea patrimoniului;
- motivarea membrilor fiecărei comunități pentru a fi mândri și a avea grijă de moștenirea ce le-a fost lăsată de strămoși;
- folosirea metodelor creative și inovatoare în procesul de valorificare a patrimoniului;
- prezența unei viziuni comune a tuturor actorilor implicați de la toate nivelurile și din toate instituțiile publice privind necesitatea educației pentru patrimoniu;
- abordarea sistemică în educația pentru patrimoniu.

Este nevoie de o adevărată campanie generală de educație a populației și a diverșilor factori de administrație, ca treptat în societate să se creeze o mentalitate corectă în ceea ce privește patrimoniul și memoria istorică.

În Republica Moldova există mai multe instituții care gestionează moștenirea culturală și sunt înregistrate diverse categorii de patrimoniu material și imaterial. Considerăm necesară o educație specifică pentru angajații fiecărei instituții din domeniu. Astăzi se impune un program de educație a celor din domeniul cultelor, responsabili de gestiunea patrimoniului religios. Este necesar să menționăm că nu există un program de educare a celor din domeniul cultelor în ceea ce privește conservarea patrimoniului construit. Dar este cunoscut faptul că o bună parte a monumentelor istorice o formează bisericile și mănăstirile. În ultimii ani sunt înregistrate mai multe intervenții agresive în cadrul unor restaurări ale monumentelor de cult. Există în republică tendința de a construi biserici noi peste tot unde este posibil, chiar și în curtea grădinițelor pentru copii, fără a ține cont de contextul istoric, de ambianța naturală, de monumentele istorice din vecinătate, de componența etnică a raionului, de cultul religios. Pentru reparațiile curente și

⁷³⁴ *Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate*, Faro, 27 octombrie 2005, București, 2007, p. 13.

restaurări, fețele bisericești angajează meșteri care nu cunosc ce înseamnă monument istoric, nu știu metodologia unei restaurări științifice și sunt indiferenți față de conservarea și păstrarea patrimoniului, a autenticității monumentului istoric. Sunt înregistrate tot mai multe restaurări neautorizate, neadecvate, utilizându-se termopane și diverse materiale necorespunzătoare, incompatibile cu structura monumentului istoric⁷³⁵. Toate acestea se întâmplă din lipsă de cunoștințe, din lipsa de educație. Preoții, cultele în general, trebuie implicați în procesul de protejare a patrimoniului, ei trebuie să fie conștienți de valorile pe care le posedă. Pentru această ei trebuie să dețină anumite cunoștințe cu privire la patrimoniu. Deci, se impune un program de educație a celor din domeniul cultelor, responsabili de gestiunea patrimoniului religios, care trebuie să devină o prioritate pentru Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. În caz contrar, vom continua să avem monumente de cult mutilate, preoți inconștienți de necesitatea conservării și restaurării monumentelor construite, preoți agresivi când este vorba de muzeificarea unor obiective de cult, preoți care nu înțeleg semnificația existenței și funcționării unui muzeu de istorie a religiei etc.

Este evident, că pentru minister a elabora și a propune un anumit program de educație, de instruire pentru preoți este o problemă, neavând un centru de formare și educație permanentă în domeniul culturii, care ar putea elabora un curs de inițiere în sfera patrimoniului și pentru cei din domeniul cultelor. Este necesară o acțiune unitară la nivel național. Mai trebuie să avem persoane competente pentru a instrui pe alții și anumite fonduri pentru aceasta, altfel spus, avem nevoie de mijloace umane și financiare deopotrivă. Un anumit sprijin în acest sens ar putea acorda Agenția Națională pentru Inspectarea și Restaurarea Monumentelor. Sunt necesare sesiuni de instruire comune periodice. În acest proces ar putea să se implice și organizațiile non-guvernamentale din domeniul patrimoniului prin elaborarea unor proiecte culturale, organizarea unor workshop-uri, invitarea unor specialiști din afara țării.

Lipsa educației specifice patrimoniului construit și a modului de utilizare a acestuia, a beneficiilor este evidentă și la nivelul administrației centrale și locale. La nivel central există mai multe ministere care sunt implicate și ar trebui să rezolve problemele patrimoniului – Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Ministerul Finanțelor, Ministerul Transporturilor, al Mediului și al Dezvoltării Regionale, Ministerul Justiției, Agenția de Turism, Agenția pentru Inspectarea și Restaurarea Monumentelor, Agenția Relații Funciare și Cadastru etc. Între aceste ministere ar trebui să existe o colaborare eficientă pentru a valorifica moștenirea culturală. Iar pentru

⁷³⁵ Pentru mai multă informație vezi lucrarea: *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova: de la realitate la necesitate*. Coordonatorul volumului Ion Ștefăniță, Chișinău, 2011.

valorificare sunt necesare cunoștințe și specialiști, altfel spus, este necesară o educație continuă pentru patrimoniu.

Un actor important în procesul de restaurare a monumentelor ar trebui să fie administrația din teritoriu, dar acolo sunt puțini specialiști, nu există un serviciu de monumente istorice. Nu există niciun mecanism de exercitare a controlului asupra felului cum sunt tratate monumentele. Pentru administrația locală este necesară organizarea unui proces de educație pe probleme de patrimoniu. Este necesar să menționăm că anume la nivelul administrației locale se schilodesc mai multe monumente istorice. Se distrug multe monumente, patrimoniul construit care ar putea fi reabilitat și pus în valoare. Administrația locală trebuie să aibă în vizor permanent problema bunurilor publice. De cele mai multe ori comunitățile locale nu conștientizează valoarea patrimoniului pe care îl dețin, sunt indiferenți și nu se implică în procesul de protejare. Multe din acțiunile distructive ale administrației locale se fac din lipsa de educație. Este necesară o instruire periodică a celor ce gestionează la nivel local patrimoniul construit. În acest sens este necesară o colaborare cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Iar Agenția Turismului în colaborare cu primăriile ar trebui să organizeze puncte de informare turistică în fiecare localitate care dispune de un anumit potențial turistic, de patrimoniu imobil și mobil, pentru a pune la dispoziție informații cu posibilități de vizitare a unor obiective de patrimoniu, cu posibilități de cazare, cu posibilități de cumpărare a unor suvenire etc.

Este foarte important ca în cadrul punctelor de informare turistică, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării împreună cu Agenția turismului să elaboreze un program de educare, în primul rând a persoanelor din administrarea centrală și a operatorilor din domeniul turismului. Odată cu un proces educațional continuu, vom reuși astfel să creăm și să promovăm imaginea orașelor și satelor republicii care dețin un bogat patrimoniu mobil și imobil. Trebuie să ținem cont și de cetățenii republicii, nu numai de turiștii străini, pentru a-i orienta în selectarea și vizitarea unor obiective istorice.

Nu vom putea utiliza patrimoniul construit și nici beneficiile valorificării acestuia până nu vom avea un sistem coerent de educare a celor implicați și a maselor largi în cultul patrimoniului, în cultul respectului față de bunurile publice. Membrii comunităților locale trebuie să cunoască istoria localității, să fie mândri de locul unde s-au născut și de patrimoniul din localitate, să contribuie la valorificarea economică a moștenirii culturale în scopul îmbunătățirii calității vieții, la transmiterea patrimoniului mobil și imobil pentru generațiile viitoare. Pentru această este nevoie de educație, de dezvoltarea competenței serviciilor administrației centrale și locale și în domeniul patrimoniului. Doar prin educație, atât administrația centrală, cât și cea locală va conștientiza că investirea în patrimoniu este un mijloc de a contribui în mod direct și

indirect la dezvoltarea economiei și a fiecărei comunități. Iar membrii societății vor percepe patrimoniul ca o proprietate ce urmează a fi protejată și valorificată.

În procesul educațional ar trebui să se implice și administrația centrală, inclusiv guvernul prin ministere. Ar trebuie să existe un protocol de colaborare între ministere privind patrimoniul cultural și educația pentru patrimoniu. Un interes aparte pentru educația pro patrimoniu ar trebui să-l manifeste Ministerul Finanțelor. Considerăm util ca Ministerul Finanțelor să creeze un fond special, extrabugetar pentru restaurarea monumentelor istorice. Protejarea patrimoniului imobil, a monumentelor istorice presupune un efort special și acest efort este necesar să fie susținut. Patrimoniul trebuie să devină un avantaj pentru oricine, nu o povară. Trebuie elaborate și practicate diverse stimulente de ordin financiar pentru protecția patrimoniului. Cei ce trebuie să construiască asemenea mecanisme, trebuie, în primul rând instruiți, inclusiv cei din Ministerul Finanțelor. Este importantă organizarea unei loterii naționale care să aibă în vizor patrimoniul construit. Sunt necesare programe educative pentru a însuși anumite experiențe din străinătate. Este necesar ca actorii din domeniul financiar să cunoască ce înseamnă protejarea patrimoniului și cum pot fi conservate aceste bunuri publice. Toate acestea țin de organizarea unor programe educative pentru specialiștii din finanțe, care firesc că nu cunosc domeniul patrimoniului, dar un domeniu pe care îl pot influența decisiv și care este foarte important.

Și încă ceva – pentru o gestionare și utilizare corectă a patrimoniului este necesară evaluarea, stabilirea valorii nominale atât a bunurilor culturale mobile, cât și a celor imobile. Este un procedeu complicat, având în vedere complexitatea categoriilor de patrimoniu și dificultățile în cuantificarea bunurilor culturale. și în acest proces este necesară implicarea actorilor din domeniul finanțelor. Fără sprijinul lor specialiștii din domeniul patrimoniului nu vor reuși să elaboreze metodologia de evaluare, de stabilire a valorii nominale pentru fiecare bun cultural. Dar evaluarea financiară a patrimoniului este necesară și utilă, ea se realizează în toate țările Europei. Astăzi este actuală și pentru Republica Moldova, pentru că bunurile culturale sunt o parte a avuției naționale și ele au o anumită valoare nominală. Specialiștii din domeniul patrimoniului au conștientizat această necesitate, dar mai este nevoie de un program educațional de patrimoniu pentru specialiștii din finanțe.

În procesul educațional trebuie să se includă activ statul și cetățeanul. Pentru că „într-un stat de drept bazat pe normele democrației cetățeanul, a cărui formare trebuie să fie în spiritul responsabilității și activismului civic, este responsabil de ocrotirea și valorificarea moștenirii culturale în egală măsură cu instituțiile statului”⁷³⁶. Educația pentru patrimoniu ar trebui să fie

⁷³⁶ Sergiu Musteață. *Dezvoltarea cetățeniei democratice din Republica Moldova prin intermediul educației și promovării acțiunilor de protejare și valorificare a patrimoniului național*. În: Buletin informativ *InfoHis*, 2001, nr. 9, p. 8-9.

una inițială și continuă cu cadre didactice de calitate care să poată răspunde provocărilor societății în permanentă schimbare, să poată conduce la formarea personalității care să respecte și să promoveze patrimoniul cultural. Anume „prin educație trebuie să ne asigurăm că, în viitor, vor exista atât mecanismele administrative, cât și cele economice care să genereze interesul de a perpetua o parte – și nu cea mai lipsită de importanță din cultura națională, care este patrimoniul cultural”⁷³⁷. Nu putem să apreciem semnificația patrimoniului, să protejăm și să valorificăm moștenirea culturală fără a avea o educație de calitate într-un mediu deschis și accesibil. Este important ca în procesul de educație, copiii și adulții să cunoască cele mai importante obiective de patrimoniu ale republicii, să conștientizeze că în fiecare comunitate există elemente și valori de patrimoniu care trebuie identificate și păstrate și să înțeleagă beneficiile și provocările privind protejarea bunurilor publice în contextul turismului agresiv, a calamităților naturale, a riscurilor de distrugere etc.

Este cazul să începem cu școala, cu introducerea unei programe școlare privind educația pentru patrimoniu, elaborată în corespundere cu necesitățile și provocările timpului și recomandările cuprinse în documentele internaționale, recunoscute de Republica Moldova. Sau cu crearea „claselor de patrimoniu” care există astăzi în multe țări ale Europei „ceea ce demonstrează conștientizarea internațională a importanței salvării și conservării patrimoniului local, regional, național și mondial. În procesul educației patrimoniale se pune accentul pe cursurile de patrimoniu, pe atelierele de patrimoniu și pe zilele patrimoniului, atât la nivel național, cât și european”⁷³⁸.

Cunoaștem că programele școlare sunt mult prea aglomerate. Totuși, ar fi binevenită și utilă introducerea în curriculum a unor ore dedicate patrimoniului cultural. Este cunoscut faptul că cele mai potrivite pentru a furniza informații despre patrimoniul cultural sunt orele de istorie. Cel puțin o oră pe săptămână ar fi suficient pentru început. Ar putea fi elaborate și implementate proiecte culturale cu privire la educația pentru patrimoniu, ca o formă alternativă de cunoaștere a istoriei. În cadrul proiectelor de propus activități creative, cu un suport educațional inovativ, organizarea unor lecții generale de patrimoniu. Un exemplu concludent este cel al României, prin organizarea și lansarea programului „Lecția de patrimoniu București”.

Patrimoniul cultural este astăzi o marcă a identității culturale, iar administrarea și promovarea patrimoniului devine o provocare. Pentru o bună gestionare și utilizare a moștenirii culturale în interesul societății sunt necesare politici și strategii bine gândite, sprijinite financiar

⁷³⁷ Adrian Crăciunescu. *Considerații asupra instruirii în domeniul patrimoniului construit*. Revista muzeelor, București, 2003, nr. 3-4, p. 88.

⁷³⁸ Gherghina Boda. *Pedagogia de patrimoniu și parteneriatul muzeu-școală*. În: Patrimoniul cultural: cercetare și valorificare, Culegere de studii. Coordonatori: Valentina Ursu, Angela Lisnic. Chișinău, 2018, p. 349.

și util implementate. Trebuie să o facă actorii din domeniul patrimoniului, a administrației centrale și locale, cu cunoștințele de rigoare și experiență practică. Pentru această este nevoie de educație. Fără educație nu vom reuși să soluționăm problemele din domeniul patrimoniului, nu vom reuși să păstrăm moștenirea lăsată de strămoși și nu o vom putea transmite urmașilor noștri. Iar fără patrimoniu, factor important al identității, nu există memorie și nu poate fi construit viitorul națiunii.